

at man i høj Grad savner et Sagregister, og Anm. henstiller til Overvejelse, om det ikke skulde være hensigtsmæssigst, i de følgende Bind at optage i det mindste noget af reelt Indhold, i al Fald omtrent af samme Omfang som i de sidste Bind af Danske Magazin, og da at samle alt under ét Register, hvorved Benyttelsen, i al Fald efter Anm.s Erfaring, bliver nemmere og bekvemmere.

Og hermed ønskes Selskabet alt Held til Fortsættelsen af det betydningsfulde Arbejde, som det har paataget sig, og hvorfor det fortjener den varmeste Tak af alle, som have dansk Historie kjær. Længe have vi staaet tilbage for Norge og Sverig med Hensyn til Kildeskrifters Udgivelse; at vi, hvad Rigsregistraturerne angaar, nu komme med, det er Selskabets og Carlsbergfondets Fortjeneste. Gid det samme snart maatte kunne siges med Hensyn til et Rigsdiplomatarium.

A. Heise.

P. Hasse: Das Schleswiger Stadtrecht. Untersuchungen zur Dänischen Rechtsgeschichte. Kiel 1880. (132 SS.)

De undersøgelser, som den ovennævnte bog indeholder, og som samle sig i snævrere og videre kredse om den hovedopgave: fastsættelsen af den slesvigske stadsrets kronologiske plads blandt den danske retshistories kilder og bestemmelsen af kilderne til den, falde i syv afsnit. 1. Urkunden. 2. Die handschriften des stadtrechts. Die städtischen privilegien. 3. Stadtrecht und landrecht. 4. Weitere quellen des stadtrechts.

S. 467 er Klavs Gjordsen (ikke anført i Registret). — „Ærkebisp“ (S. 466) er Gustav Trolle (her savnes netop et Realregister med Rubrikker som: Kansler, Ærkebisp, Sekretærer osv. osv.). — „Sandholt“ (Sandholm) ligger ikke i Birkerød, men i Blovstrød Sogn (S. 52). — „Starshey“ (sammesteds) skulde da ikke være Stavnsholt, Farum Sogn? — En uheldig Trykfejl er indløbet S. 431 Lin. 6 (4. Juni for 13. Juli).

Aufzeichnung zwischen 1253 und 1257. 5. Stadt und gilde. 6. Die Erichs- und Suenlegende. 7. Die chroniken. At gennemgå bogen side for side vilde føre for vidt og er heller ikke nødvendigt her, da den, forsåvidt den kommer ind på Slesvigs historie og ældre forfatningsforhold, efter hvad der er mig bekendt, alt inden denne anmeldelse offentliggøres, fra kompetent hånd vil være blevet underkastet en omhyggelig prøvelse¹⁾. Idet jeg derfor i det væsentlige lader de herhenhørende spørgsmål ligge, holder jeg mig til det mere centrale i bogen: stadsrettens affattelsestid og kilder.

Den slesvigske stadsret er, som bekendt, kun kommet til os i ét håndskrift, hvis indledning siger, at Horsens bys indbyggere overlade Æbeltoft bys borgere et eksemplar af sin stadsret (exemplar legis nostre per illustres reges Danorum confirmatæ). Selve teksten er dog intet andet end en redaktion — den eneste vi kende — af Slesvigs stadsret. Horsens by har altså fåt en afskrift af denne stadfæstet til brug for sig og meddeler nu atter Æbeltoft en afskrift til videre benyttelse. Håndskriftet²⁾ må af palæografiske grunde sættes til begyndelsen af det 14. årh., selve teksten har man derimod

¹⁾ Se nu A. D. Jørgensen: Slesvigs gamle stadsret i årbøg. f. nord. oldk. 1880 s. 1 flg.

²⁾ Dette kendtes og afskrevet af Langebek, men har siden været anset for tabt. Langebeks afskrift ligger til grund for Thorsens udgave, Kofod Ancher har kunnet benytte originalen og hans udgave er optrykt af Rosenvinge. Det er dr. Hasses fortjeneste atter at have opdaget det originale håndskrift, der findes på det kongelige bibliotek gml. kgl. saml. 3168 4° (ikke som forf. s. 25 siger 8°) under den vildledende titel: *lex civitatis Horsnes*. Efter at have jævnført Thorsens udgave med håndskriftet kan jeg samstemme i dr. Hasses gunstige dom over den nøjagtighed, hvorved Langebeks afskrift, som Thorsen benyttede, er udført. Håndskriftet har kun følgende afvigelser fra afskriften, således som den foreligger i udgaven: § 3 lin. 25 læs: *hollsaar*; § 10 l. 4 *uel* læs: *res*; § 31 l. 12 *aliquis* læs *aliqua*; § 33 l. 2 *pistor* læs *pistorum*; § 41 *lakunen* indtager 7 bogstavers plads; § 50 l. 4 *reicere* læs *reicere*; § 51 l. 2 *quicquam* læs *quaequam*; § 79 l. 3 og 4 *prefigatur* læs *prefigantur*; § 87 l. 3 *si* læs *non*. Desuden findes enkelte afvigelser i retskrivningen.

været enig om at anse for meget ældre. Ingen har tvivlet om, at jo de retsregler, som den indeholder, og de samfundsforhold, som den bygger på og har til forudsætning, svare til samfundsudviklingen ved omtrent 1200, ja snarere ere ældre. Som tidsmærker for at bestemme den foreliggende redaktions nærmere affattelsesår har man dernæst benyttet omtalen af Rensborg i § 30 som formenlig indenlandsk by i modsætning til Holsten som udland, og §§ 1, 73, der ved at nævne en dux skulde gå ud fra ordets gamle betydning som hærfører. Gennem en kombination af disse §§s angivelser har man trot, at kunne sætte affattelsen til årene 1195—1201¹⁾. At dog ikke omtalen af Rensborg i § 30 kan få nogen betydning for dateringen, er påvist af A. D. Jørgensen²⁾, uden at dog dette har kunnet svække den almindelige anskuelse i sit hovedpunkt: affattelsen c. 1200. Vor forf. derimod vil gøre fuldstændig revolution. Samfundsforholdene, som stadsretten forudsætter, stå på mange punkter „in schneidendem gegensatz zu den an-„fängen des jahrhunderts“, hovedparten af §§ er affattet 1253—57, §§ 84—91 ere senere tilføjet, § 91 endog efter 1288, ligesom også senere indskud findes i adskillige §§, § 56 er blevet til efter 1282, §§ 1—90 lå for 1284, den foreliggende redaktion skriver sig fra tiden mellem 1288 og c. 1317, da Æbeltoft fik stadsretten fra Horsens. Kilderne ere Jyske lov eller rettere én med denne nær beslægtet lovbog, Andreas Sunessöns latinske bearbejdelse af skånske lov samt en del spredte lovbestemmelser fra det 13. århundrede (s. 38, 51 og 63). Allerede på forhånd synes dette resultat at rumme for mange usandsynligheder, til at det kan blive stående. Det er en bekendt sag, at den slesvigske stadsret nød en så stor anseelse, at byer langs Jyllands østkyst hentede sin ret i Slesvig. Således Flensborg før 1284; c. 1317 fik Æbeltoft slesvigsk ret fra Horsens, der altså

¹⁾ Paulsen Sml. skr. 2 bd. 91; Thorsen de med jyske lov besl. stadsretter o. s. v. indl. s. 19, samt de hos Stemann: Dansk retshistorie s. 38 anførte skrifter.

²⁾ Årbog. (ikke som forf. siger s. 24 Annaler) f. nord. oldk. 1868 s. 180—1. Denne afhandling kendes ikke af Stemann: Dansk retshistorie s. 38.

forinden (efter forf. dog efter 1288 se ndfr.) må have forskaffet sig den, og s. 26 opstiller forf. den tiltalende hypotese, at også Århus og Viborg have brugt samme ret for Æbeltoft. Men er alt dette således, tager det sig temmelig usandsynligt ud, at den slesvigske stadsret i løbet af en 25 år på en tid, da Slesvig var aldeles overfløjet af Lübek, skulde have vundet en så betydelig udbredelse, og kravene til bevisernes styrke blive derfor så meget stærkere.

Forf. går meget metodisk til værks: han bestemmer „terminus a quo“ og „terminus ad quem“ for stadsrettens affattelse og søger så indenfor disse tidsgrænser at fastsætte affattelsesåret for den større del af dens §§. Jeg tænker ikke på at følge ham fod for fod, men da hans fastsættelse af „terminus ad quem“ har givet anledning til en temmelig vittløftig ekskurs over den Flensborgske stadsret, må jeg dvæle et øjeblik herved. For Flensborg by have vi bevaret en latinsk og en dansk stadsret, hvis væsenligste kilde er den slesvigske. Vel ere de udaterede, men da deres datum kan bestemmes ved en henvisning til hertug Valdemars stadfæstelsesbrev af 29. dec. 1284, som de begge have énslydende, er herved givet et holdepunkt for dateringen af den slesvigske, der som kilde altså må have været til i sin væsenlige skikkelse (§ 1—90) 1284. Skönt nu alt Thorsen (a. s. 40—1) har påvist, at den danske tekst, der er bevaret i et håndskrift fra c. 1300, er den, som er udarbejdet i henhold til brevet af 1284, at den latinske, der har langt færre bestemmelser, derimod er meget ældre, måske fra c. 1250, og at dens indledning kun er en oversættelse af den danskes, tager forf. intet hensyn hertil eller til den danske tekst, dette sidste af en grund, som nedenfor vil blive nævnt. Han søger at vise, at den latinske tekst er affattet efter 1284, uden at han forklarer, hvorledes Flensborg bymænd nogle få år efter, at de have ladet sin stadsret stadfæste, skulde have faldet på at affatte en længere dansk tekst, eller hvorledes det er gåt til, at denne i det endnu tilværende eksemplar fra c. 1300 stadig har været den, man har brugt som den officielle, medens den latinske kun er kommet til os i langt yngre, mere eller mindre ufuldstændige afskrifter. Men desuden er

forf.s tolkning af brevet fra 1284 aldeles uholdbar. Man har hidtil forstået dets ord¹⁾ på to måder: efter den ene give de tillægsbestemmelser, ifølge den anden undtagelsesbestemmelser. Da det er vor forf. om at gøre at få Flensborg latinske stadsret rykket så langt frem i tiden som muligt for at kunne få plads for den slesvigske ved midten af det 13. årh., har han fundet på en tredje (s. 28). Superexcepimus skal kun gå på 1. artikkel, der altså ophæver bestående ret, ikke på 2. og 3., ti mod dette sidste vilde stride „dass aufs ausdrücklichste aus der negativen „form: non componat der ersten ausnahme in die positive: „restituentur, permittatur, agatur übergegangen, somit in dem „zweiten und dritten absatz neues recht gegeben ist“. På denne måde får forf. privilegiet til at passe sammen med stadsretten. At han (s. 29) lader art. 2 i et privilegium for Flensborg ophæve § 18 i den slesvigske stadsret, nævner jeg kun i forbigående for så at hævde, at hvad enten man forstår superexcepimus på den ene eller den anden måde, så er genstanden for handlingen alle artikler, der står udtrykkelig „superexcepimus hos tres articulos“. Den rette forståelse af privilegiets ord skal jeg ikke her komme ind på, det anførte er nok til at vise, at den terminus ad quem for affattelsen af den slesvigske stadsret, som forf. mener at have vundet i året 1284 ikke er holdbar, og at han ikke har anført noget, som kan rokke Thorsens resultat, hvorefter F²⁾ må sættes betænkelig nær op imod den for S antagne affattelsestid 1253—57, med mindre virkelig S § 56, der er kilde til F § 85, som ovenfor nævnt først skulde være bleven til efter 1282, i hvilket tilfælde F må være affattet mellem 1282 og 1284.

¹⁾ Dipl. Flensborgense 1, 15: omnes articulos in libro legali dilectorum civium nostrorum in Flensaaburgh depictos . . . , quos etiam articulos . . . statuimus inviolabiliter observandos. Superexcepimus inquam hos tres articulos: videlicet primo, quod homo non componat . . . ; secundo si aliquis . . . , res sibi . . . restituentur; tercio etiam, si bono . . . fuerit incausatus, liber abire permittatur et postea causa . . . agatur . . .

²⁾ I det følgende kalder jeg ligesom forf. den slesvigske stadsret S og den flensborgske latinske F.

Efter at have fulgt forf. på denne digression, ville vi nu undersøge hans beviser for, at en eller flere §§ må have en oprindelse yngre end c. 1200. I første række komme da §§ 84—91, der skulle være et tillæg til den oprindelige stamme, som sluttede med § 83 (s. 37—38). Dette bevises således: § 84 „ist eine specialausführung zu § 7, darnach schon späteren ursprungs“ (s. 30 jfr. 37); § 84 indeholder imidlertid bestemmelser, der udelukke anvendelsen af den almindelige jyske rets regler om arvebed, hvilke ellers måtte ligge i § 7 som stiltiende forudsatte. — „41 und 42 sind wieder aufgenommen in 85 und 86 zum theil mit denselben worten.“ § 85 er dog en hel ny bestemmelse, § 86 kommer vel med nogle gentagelser, men har dog også en ny regel om 3mrks. bod for den, som gennemgraver en offentlig vej og ikke inden 5 dage dækker åbningen med bro. — Noget lignende gælder om § 87. — §§ 88, 90 „geben ausführungen zu“ §§ 27, 28. Dette er nu for det første ikke tilfældet, men dernæst er ikke det, at en bestemmelse bringer pleonasmer, bevis for, at den er et senere indskud, dette behøver kun at vise, at hovedloven er sammenarbejdet af flere stykker, som godt alle kunne have foreligget den gang hovedredaktionen foretoges. — § 79 (vel skrivefejl for 89) „ist vielleicht erst aus Thord degns glosse art. 79 entstanden und erweitert“. Dette „vielleicht“ uden nogen begrundelse skal være bevis. — § 91 handler om nedrivning og beskadigelse af byens mur eller befæstning, den må sættes efter 1288, til hvilket år Ryårbogen fortæller, at hertug Valdemar lod byen befæste efter en den overgået ildebrand (!!). Da §'n findes i Æbeltofthåndskriftet, skulde altså Horsens først efter 1288 have fået sin tekst fra Slesvig. „Sonach ergibt sich namentlich die ganze gruppe „84—91, der ganze schluss, als nachträgliche erweiterung“ (s. 38), med andre ord: de enkelte gisninger og påstande lægges sammen, blive derved beviste, og senere hen i bogen gås ud fra dem som kendsgærninger, således s. 57. Jeg tror dog ikke, nogen vil driste sig til at efterligne forfatteren heri, og jeg anser det derfor for afgjort, at forf. ikke har kunnet bevise sin påstand om, at §§ 84—91 skulde være af yngre oprindelse end S i sin helhed. Vi komme der-

næst til de andre §§, som forf. mener at kunne sætte efter visse bestemte år. § 56 bestemmer, at den Slesviger, der klager over en medborger hos kongen eller en anden fyrste uden først at have gjort klagen gældende i byen, skal bøde 3 mark og erstatte skaden. Kilden skal efter forf. (s. 36, 64, 65, 90) være overenskomsten af 1282 mellem Slesvig og Flensborg (Dipl. Flensb. 1, 11), hvorefter den samme regel skal gælde disse byers borgere imellem. Med samme ret kunde man, hvis engang datum for den danske lov om postvæsenet af 7. jan. 1871 skulde gå i glemme, og der blev spørgsmål om lovens kilder, antage, at disse for adskillige bestemmelsers vedkommende måtte søges i den dansk-tyske postkonvention af 23. apr. 1879, og at altså loven af 1871 skrev sig fra tiden efter 1879. Forf.s tidsbestemmelser for andre §§ ere ikke bedre. § 78 bestemmer, at den træl, der dræber en mand, skal udleveres, og herren derhos bøde 9 mrk. Ifølge A. Sun. § 50 bøder herren for manddrab begået af sin træl 6 mrk. og har så valget mellem en noxæ datio eller en yderligere bod af 3 mrk. Da nogle have ment, fortæller A. Sunessön, at samme regel ligeledes gælder i de tilfælde, hvor en fri bøder 40 mrk., har kong Valdemar bestemt, at når der ikke foreligger manddrab, bødes kun 3 mrk. „Der satz des Schleswiger stadtrechts „stellt sich dar als ableitung und kürzung, die hier genannten „9 mrk. als summe der 6 mrk. + 3 mrk. Die quelle des „stadtrechts ist deutlich eine verordnung Valdemar des zweiten, „somit die entstehung um 1200 unmöglich“ (s. 50). Hvorledes nu en bestemmelse om 9 mrk.s bod uden noxæ datio eller 6 mrk.s bod plus noxæ datio, kan være utvivlsom kilde til en regel om 9 mrk.s bod plus noxæ datio, er ikke godt at indse. På samme måde får forf. (s. 51) ud, at Valdemar II's forordning (A. Sun. § 55) om 9 mrk.s bod for det drab, éns vilde dyr have øvet, medens der tidligere skulde bødes som for eget drab, er kilde til S § 81, at ejeren af slige dyr „plenarie emendabit“. Det afgørende kriterium er, at A. Sunessöns udtryk „et hujus modi“ genfindes i S.s „vel hujus modi“ (!!). Foruden i de formelt set aldeles urigtige slutninger gör forf. sig her skyldig i en meget væsenlig fejltagelse. Det er slet ikke gåt op for ham,

at Danmark var delt i forskellige lovgivningsområder, så at det, som var lov i det ene, ikke behøvede at være det i det andet. Dette fremgår tilfulde af den samling forordninger, som er trykt i gehejmearkivets årsberetninger; der blev udstedt særskilte forordninger for hver landsdel, selv om de samme bestemmelser skulde gælde for hele riget, og det er aldeles ikke afgjort, at en forordning, der blev givet for én del, straks havde en tilsvarende eller endog énslydende til følge for de andre. J. l. 2, 22 viser, at Valdemar II's forordning om den tvungne ættebods afskaffelse i Skåne endnu dengang (1241) kun var lokal ret. — En særlig afgørende betydning tillægger forf. bestemmelserne i S om kongens forstrandsret. „Die stadtrechtsbestimmungen müssen sich in den privilegien der „ausländer wieder spiegeln, sie müssen in den städtischen urkunden wieder erscheinen. Auf die rechtsverhältnisse der zeit, „in welcher jene entstanden sind, wird sich aus diesen ein „schluss ziehen lassen“ (s. 33). Efter en udvikling af de nordtydske byprivilegiers bestemmelser om forstrandsretten i det 13. århundrede og en påvisning af, hvad iøvrigt er urigtigt, se ndfr., at S § 55 svarer til hine, hedder det videre (s. 35): „Es ist aus dieser untersuchung die überzeugung zu gewinnen, „dass die vorschrift des 55. stadtrechtsartikels den rechtsverhältnissen um die mitte des dreizehnten jahrhunderts der „entwicklung seit der schlacht von Bornhöved¹⁾ entspricht, da- „gegen zu den anfängen des jahrhunderts sich im schneidenden „gegenatz befindet.“ Forf.s udgangspunkt og hans anvendelse deraf er dog aldeles uholdbar. Den danske konge kunde ikke så tidlig som ved midten af det 13. årh. falde på at give udenlandske byer større rettigheder end sine egne undersåtter. Ja man kan vel gå ud fra, at disse sikkert i længere tid måtte

¹⁾ Grunden til, at slaget ved Bornhöved aldeles overraskende kommer til at kaste sin skygge over kongens forstrandsret, må søges i forf.s ejendommelige opfattelse af dette slag. „Die schlacht von „Bornhöved — das ist deutlich erkennbar — ist ein ereigniss „von warhaft weltgeschichtlicher bedeutung gewesen“, siger han et andet sted, Zeitschr. der Ges. f. Schl. H. L. gesch. 7, 4. (Udhævelserne skyldes mig.)

have nydt de rettigheder, der blev tilstået hine, og man vil derfor nok, forsåvidt et privilegium for en dansk by genfindes i privilegier for udlændinge, kunne slutte, at hint i tid må være ældre end disse, men ingenlunde til en samtidighed i alder. Tillige er, som sagt, også udgangspunktet urigtigt. Forf. vil have opdaget, at eftergivelsen af kongens forstrandsret fandt sted i tre trin og det ikke blot for udlændinge, men også for indlændinge: „Die erste stufe der befreiung vom strandrecht „war die, dass den schiffbrüchigen von ihrem gut verblieb, was „sie mit eigener anstrengung gerettet hatten. Auf der zweiten „ward ihnen verstattet, was mit eigener kraft und auf eigene „kosten von ihnen geborgen ward . . . Erst auf der dritten „stufe ist das strandrecht des landesherrn ganz aufgehoben, „und strandgut und seefund verbleiben ihrem eigenthümer.“ Dette strider fuldstændig mod de danske landsloves regler, ifølge hvilke der kun gjordes forskel mellem, om der med i land drevne vrag fulgte levende folk eller ikke. Selv i dette sidste tilfælde har Sk. lov den udtrykkelige bestemmelse, at godset kun tilfaldt kongen, når ingen indenlandsk ejer mældte sig inden år og dag¹⁾. Dernæst har forf. slet ikke andet at støtte sin teori på end de svævende udtryk i tre privilegier for Lübek²⁾, hvori kongen i skibbrudstilfælde indrømmer byen 1204 *quicquid per se salvare poterant*.

1220 *res suas, quas suis laboribus et expensis naufragio eripere potuerunt*.

1288 *res, que vel quas per se vel per alios salvare poterint*. Når forf. nu siger (s. 35): „Auf jener zweiten stufe steht das „Schleswiger stadtrecht S 55: *Quicunqve infra slyam navem freg-*

¹⁾ For kortheds skyld henviser jeg til Stemann: Dansk retshistorie s. 456—58.

²⁾ Vi have bevaret en hel række privilegier fra det 13. årh. for byen Ribe, se Terpager: *Ripæ Cimbricæ* s. 685 flg., og i dem er det så godt som stående, at borgerne „*ubicunqve infra terminos regni nostri negociacionis causa cum suis mercimoniis devenerint*“ skulle være fri for „strandwrak“, men ikke ét sted er der tale om den art distinktioner, som dr. Hasse mener har været gjort gældende.

„erit, libere bona sua possideat, quicquid de rebus suis salvare „poterit“, sandsynliggør han for det første aldeles ikke, at „de rebus suis“ kan betyde „på egen bekostning“ og ikke skal betyde „af sine ting“, og for det andet beviser han netop det modsatte af det, han vil bevise. Om privilegiet for Lübek 1220 siger han nemlig: „Damit ist für Lübek die zweite stufe erreicht“, men er dette så, så stemmer S § 55 jo, under forudsætning af, at forf.s teori er rigtig, udmærket med begyndelsen af det 13. årh.s retstilstand på dette område, og denne § er alt andet end „im schneidenden gegensatz“ hertil. „Damit (o: med forf.s anskuelse om forstrandsretten) in einklang ist J. l. 2, 61“ (trykfejl for 3, 61), hedder det så, men J. l. er dog i bedste overensstemmelse med de andre danske love, se Stemann a. s. Vi have nu gennemgået forf.s datering af enkelte §§ i S og set, at den fuldstændig er mislykket, ingen af de fremhævede indeholder efter hans påvisning noget, der kan komme i strid med at sætte affattelsen af S til c. 1200.

Foruden de så uheldig udfaldne forsøg på at udfinde særlige kilder til enkelte §§ i S, har forf. et ikke mindre mislykket, hvis formål er at påvise en skrevet redaktion af en landret som hovedkilde til S. Han dadler først sine forgængere (s. 39), fordi de have fortolket consuetudo regni i S § 3 som „alte rechtsgewohnheit“, ikke have villet se en lovbog i leges terræ i S § 19, henvist til „ein nebelhaftes vorwaldemarisches „recht, ein gewohnheitsrecht, ein jus non scriptum“ som kilde til S og ikke i Valdemar II's lovgivende virksomhed så meget sét en tilvejebringelse af nye retsnormer som en nedskrivning af mundlig nedarvede love. „Man denke sich ein ungeschriebenes recht, das bereits die scheidung der dreimarkbusse und „vierzigmarkbusse enthält!“ Forf. mener åbenbart ved dette sidste udråb at have tilføjet sine forgængeres grundbetragtning et dødeligt sår, ti han fortsætter kort efter: „Nach dem der „stützenden prämissen die beweiskraft entzogen ist (på hvad måde dette egentlig er sket, har jeg ikke kunnet opdage), ist die „grundlage für eine unbefangene würdigung jener citate im „stadtrecht gewonnen.“ Fortidens retshistorikere have dog ikke

været så slemme: Paulsen¹⁾ siger kun, at leges terræ „bezeichnet nicht bestimmt ein ordentliches gesetzbuch“, og Larsen²⁾ opstiller udtrykkelig retsvedtægter og ældre lovbøger som kilder til den valdemariske lovgivning. Allerede Finsen³⁾ har fremhævet, at vore ældre retshistorikere, forsåvidt de tale om sædvansmæssig ret som kilde til de ældre love, ikke forstod at skelne skarpt mellem retssædvane og retsvedtægt, men ofte tænkte på vedtægten, når de brugte hint udtryk. Den forvaldemariske ret, de have tænkt sig, har altså dog ikke været så „nebelhaft“. Dette være nu som det være vil, jeg har kun måttet værgе hine videnskabsmænd mod forf.s karikering af deres undersøgelser.

Han har nu en helt ny forklaring af hine udtryk, i § 3 consuetudo regni og § 19 leges terræ, hvortil kommer § 46 commune præceptum og § 30 lex Danica. Han anfører (s. 40) nogle citater fra A. Sunessön og diplomer, der kunne illustrere den nu ikke mere omtvistede sandhed⁴⁾, at consuetudo kan⁵⁾ bruges enstydig med lex og siger så: „Mithin ist die wendung: „consuetudo regni oder patriæ keineswegs auf nicht aufgezeichnetes recht zu beschränken, sondern stets promiscue mit den „leges terre gebraucht worden und bezeichnet wie diese: einheimisches geschriebenes (!) gesetz. Den gegensatz dazu bildet nur das jus canonicum und das römische recht.“ Forf. synes hildet i den snurrige formening, at vor middelalderlige ret kendte og anvendte vore moderne juridiske lærebøgers skoleudtryk. Herefter hører leges (love) rigtignok til „jus scriptum“, men deraf følger virkelig ikke, at leges terræ skulle betegne skrevne retssætninger, en misforståelse, som alt Lar-

¹⁾ Sml. skr. 2, 93 jfr. 190.

²⁾ Sml. skr. 1, 1, 53 og 199.

³⁾ Årbøg. f. nord. oldk. 1873 s. 131.

⁴⁾ Finsen a. s. 130—1 og de der anførte steder hos Stobbe, Puchta og K. Maurer.

⁵⁾ Meget ofte betyder ordet skik, sædvane, jfr. den gamle oversættelse af forord. 29. juli 1282 § 6, som gengiver den latinske teksts „secundum consuetudinem provincie ejusdam“ med „æftær landes sætti“.

sen¹⁾ har advaret imod. Jus consvetudinarium kan betyde indenlandsk ret i modsætning til jus canonicum eller Romanum, men dermed er intet afgjort om, om den er optegnet eller ikke. Lex er oversættelse af dansk lov, og skulde forf. mon ville tolke Jyske lovs fortale, som om det kun var med skrevne love, at land skulde bygges? eller hvorledes skal man vel forstå Kristoffer II's håndfæstning § 35: ubicunqve placitum regis teneatur, incausandi utantur legibus illius terræ? leges terræ er hverken mere eller mindre end en gengivelse af det danske „lands lov og ret“²⁾, jfr. Flensborg stadsret § 80 mæth lands logh. „Das Schleswiger stadtrecht deutet mit allen jenen aus-„drücken klar und bestimmt auf ein geschriebenes landrecht „als seine vorlage hin“³⁾, siger vor forf. (s. 41), kun skade, at han ikke har taget hensyn til Paulsens indvending, at hvis den havde citeret en sådan, vilde S, ligesom Haderslev stadsret § 10 taler om „logbog“, have brugt et sligt rént, utvetydigt ord. Et sådant findes nemlig ellers anvendt, når der er tale om virkelige skrevne lovbøger, således i efterskriften til A. Sunessön: liber legis Scaniae, privilegiet for Flensborg 1284 (se ovfr. s. 200): liber legalis; dette ord bruges altid, når Jyske lov skal citeres: forord. 1251 § 7: in libro legali a rege Waldemaro edito, forord. 20. marts 1282: in libro legali, 29. juli s. å. in libris legalibus, fr. 1284 for Jylland: i konung Valdimars loghbok, Tors artikler § 35: in libro legali o. s. v.⁴⁾. Da nu imidlertid vor forf. mener, at henvisningen i S § 3 til consvetudo regni er en henvisning til en skreven lovbog, skulde

¹⁾ Sml. skr. 1, 1, 237.

²⁾ „Lex er enhver retsnorm og leges terræ er landets ret“ se Matzen: Den danske panterets historie, 1869 s. 22, hvor der findes en samling citater fra oldbreve, der nærmere oplyse spørgsmålet.

³⁾ Denne doktrinære forståelse af ordet lex har også vildledet forf. på andre punkter. Han siger s. 40: „Es (das stadtrecht) bezeichnet sich als: lex Slesuicensium, lex civitatis S. 7. 63, iura civitatis S. 80“. At dog disse udtryk hverken betyde mere eller mindre end „den i Slesvig by gældende ret“, skulde man ikke tro behøvede nogen påvisning, jfr. Lübecks plattyske stadsret § 1 „na stades rechte“, Hach: Das alte Lüb. recht s. 246.

⁴⁾ Larsen a. s. 129—31.

man dog tro, at det var til den, der var gældende på den tid, citatet blev skrevet. Dette skete efter forf. 1252—57, følgelig skulde Jyske lov være consuetudo regni, men ikke desto mindre siger han s. 41 om S § 3: „das stadtrecht hält hier gegenüber „dem landrecht (=: Jyske lov) und seinen neuerungen an dem „älteren rechte, der consuetudo regni fest“ jfr. s. 42. Det er heraf klart, at forf. aldeles savner metode og konsekvens i sine fortolkninger af de gamle retsudtryk, og at hans forståelse af de her fremdragne er fuldstændig grebet ud af luften. Vi må dog følge hans bevisførelse ad dens bugtninger. S henviser, siger han, til en landret som sin kilde, af hvilken der dog ikke skal være øst bogstavret, og han søger gennem en række sammenligninger mellem den og J. lov at påpege overensstemmelsen. En tid lang tror man, at selve J. lov er kilden, men efter en antydning (s. 49) om, at det måske dog ikke forholder sig således, kommer pludselig (s. 51) den oplysning: „das jütische lov in seiner jetzigen gestalt kan daselbe nicht „gewesen sein“, uden at dog nogen grund herfor angives, ligeså lidt som forf. påviser, at de afsnit i J. lov, som skulle være kilde til S, af særlige grunde må være hentede fra en ældre lovbog. Om dette imaginære værk, hvis datum slet ikke bestemmes, hedder det i ønskelig kortfattetthed: „Es ist ver- „schwunden im Jütischen recht und im Schleswiger stadtrecht. „Und damit (?) ist schliesslich das an und für sich (!) durch- „schlagende argument genannt, aus welchem allein die entstehung „des Schleswiger stadtrechts um das jahr 1200 vollkommen (!) „unmöglich (!) ist.“ Forf. har, som man ser, ingen brist på stærke udtryk, dog skulde jeg tro, at en påvisning af, at denne hans sidste og bedste argumentation er havnet i et uføre af den fuldstændigste forvirring, er aldeles overflødig. Selv om den imidlertid var formelt rigtig, vilde den intet bevise til gunst for forfatterens datering af S. Det er naturligvis en selvfølge, at jo ældre en bys lovgivning er, desto større vil dens overensstemmelse med landets ret være ligeså vel som med almindelig lands lov og ret, men en godtgørelse af denne helt almindelige sandhed er dog ikke nok til at bringe den i genealogisk forbindelse med en bestemt given lovbog. Det er

en erfaringssætning, at byerne repræsentere fremskridtet, landet står gerne i udvikling tilbage¹⁾, ja i middelalderen endog langt tilbage, for dem, fra hvilke det modtager impulserne. Man kan derfor, hvis landslovbogen står på yngre trin end en bys kodificerede ret, korrekt slutte, at dennes affattelse må ligge forud for hins. Hvis derimod byretten er yngre i udviklingen, er dermed ikke givet, at den er affattet efter landsloven, den kan være samtidig med denne eller endog være ældre. Man ser heraf, hvor forfejlet forf. bærer sig ad, når han vil datere S ved hjælp af en landslov, der formentlig er ældre end den; han kommer her i strid med den historiske udviklings lov, og når han så tilmed på flere punkter, således med hensyn til manddrabsbøden (s. 41), brugen af vin (s. 47) o. s. v., ser sig nødsaget til at indrømme, at S står på et ældre standpunkt end Jyske lov fra 1241, er det klart, at han undergraver sit eget resultat: affattelsen af S i årene 1253—57. Vil man datere S ved at sammenholde den med andre retskilder, må man holde sig til de daterede stadsretter, vi fra det 13. årh. have for andre byer, men dem tager forf. kun helt undtagelsesvis hensyn til.

Jeg har nu gennemgået såvel forf.s spredte angreb som hans hovedchoc på den indtil den dag idag almindelige opfattelse af den slesvigske stadsrets alder og forhold til de andre danske retskilder og påvist, at han ikke blot ikke har anført noget bevis mod dens rigtighed, men endogså jævnlig, hvis blot hans slutninger vare formelt holdbare, har brugt våben, der vende sig mod hans eget resultat. Der er altså ingen grund anført, som kan gøre det til en nødvendighed at henføre stadsretten til en senere tid end 1200, ti de statsretlige forhold, som den har til forudsætning, og som, efter at alt andet er lagt til rette, for forf. blive afgørende for at henføre den til årene 1253—57 (s. 62—63), passe lige så godt på tiden omkring hint år.

Grundfejlen hos forf. og det, som straks fra begyn-

¹⁾ jfr. Frensdorff: Das Lübischo recht nach seinen ältesten formen. 1872. s. 1.

delsen af har givet hans undersøgelser en skæv retning, er, at han ikke har holdt sig til kilderne selv, men er gåt til sit arbejde med en forudfattet mening. Når han i 2. kap. af sin bog vil begynde undersøgelsen om stadsretten selv, tager han (s. 21—2) udgangspunkt fra det usandsynlige i, at „in Schleswig „zu einer zeit, wo sonst im Norden von städtischem leben und „bürgerlicher selbstbestimmung kaum mehr als die allerersten „anfänge und keime sich zeigen, auf einer uralten völkerscheide „sollen nicht allein handel und verkehr geblüht, sondern auch „schon feste sociale formen in stadtrecht und gilde gewonnen „haben, die anderwärts erst in weit späterer zeit erreicht „wurden. Um es in festerer pointe zu sammen zu fassen: „Das Schleswiger stadtrecht soll mindestens ein menschenalter „früher, als die ersten aufzeichnungen des Lübschen rechts „begannen, seine uns vorliegende redaction erhalten haben.“ På denne Prokrustesseng, hvis forudsætningers uholdbarhed jeg ikke her skal komme ind paa, spænder forf. kildernes ordlydende: hvad de have for meget, til at de kunne passe, bliver, hvis det ikke foretrækkes at lade det helt ude af betragtning, erklæret for uægte, omfortolkes og vrides på enhver måde, indtil de selv føje sig smukt og glat ind i forfatterens bygning. Men fordi de forestillinger, som Traziger, Cypræus, Johan Meyer, Danckwerth, Ulrik Petersen o. a. have gjort sig om Slesvigs betydning og størrelse, således som alt Thorsen (a. s. 10 fig. 19) har påvist og forf. i 1. kap. vidtløftig gentager det, ere overdrevne og savne begrundelse, kan man dog ikke med forf. i tavshed forbigå de virkelige kilders udsagn. Uden at trække Saksens ord om en begivenhed, Slesvigs belejring af kong Sven, der fandt sted kun en menneskealder, før han begyndte sit historieværk, ved hårene, kan man i dem¹⁾ søge tilstrækkelig hjemmel for, at Slesvig i det 12. årh. havde udstrakte handelsforbindelser, og at de forhold, som

¹⁾ Illic (i Slesvig) Sveno peregrinam classem prædatus Rutenorum merces stipendii loco militibus erogavit, qvo facto non solum advenarum in posterum frequentiam deturbavit, sed etiam splendidam mercimoniis urbem ad tenuem angustumque vicum redegit. Müllers udg. s. 713.

i andre byer til senere tider fremkaldte trangen til en stadsret, her alt på denne tid have gjort sig gældende. Hvor frit imidlertid forf. med sit udgangspunkt for øje stiller sig overfor kildernes ord, skal jeg nu oplyse med et eksempel hentet fra bogens 1. kap. I et brev af 1196¹⁾, udstædt af Knud III og som vedkommer st. Mikael's klostret i Slesvig, optælles klosterets gods, og man har hidtil forstået det, som om det opregnede ejendomme i byens 7 kirkesogne. Men herefter vilde den være en større by i 1196, end den må have været efter forf.s forudsætning. De 3 kirker omtales ellers ikke, hvad der ikke kan undre nogen, som véd, hvor fattige vore byer ere på diplomer fra middelalderen. Derhos er et brev af 1347 udstædt af kun fire „rectores ecclesiarum Sleswicensium“, nemlig præsterne ved st. Trinitatis, st. Mariæ, st. Nicolai og st. Petri. Selv om man nu vil indrømme, at „damit sind entschieden die „pfarrer der Schleswiger stadtkirchspiele insgesamt aufgezählt“ i året 1347, kan dog ikke heri ligge nogen vanskelighed for, at byen 150 år tidligere kan have haft 7 kirker²⁾, men så må man rigtignok ikke med forf. deraf, at Trinitatis kirke ellers først nævnes 1295 slutte, at den „dürfte erst damals — „also hundert jahre später — begonnen sein“ (s. 17). „Es „heben sich sämtliche schwierigkeiten“, der altså næppe ere til for andre end forf., når der i brevet af 1196 sættes punktum efter in civitate habetis og foran juxta civitatem. „Dann „wird jegliche beziehung zwischen civitas und parochiæ weg-

¹⁾ Reg. Dan. no 443: sub nostre auctoritatis . . . securitate constituimus locum, in quo claustrum fundatum est, . . . cum pratis . . . , ecclesiam quoque sti Michaelis de Sleswyk, montem eciam, in quo eadem ecclesia sita est, cum adjacentibus molenadinis . . . , areas omnes, quas in civitate habetis: in parochia sti Olavi 16 areas, in par. sti Petri 8, in par. sti Clementis 5 areas, in par. ste Marie 4, in par. sti Jacobi 3, in par. ste Trinitatis 1 aream, in par. sti Nicolai 1 aream, iuxta civitatem duas partes ville, quæ o. s. v.

²⁾ Sach, Gesch. d. stadts Schleswig, 1875 s. 66 oplyser, at man oftere og sidst i 1873 ved eftergravninger har fundet lævninger af kirkegårde og bygningsfundamenter, som må antages at skrive sig fra de forsvundne kirker.

„fällig; die areæ der parochien“ ere ikke mere en specificering af areæ omnes, og „man darf die sieben kirchspiele im bereich „der ganzen Schleswiger diöcese suchen“. Uheldigvis har forf. ikke oplyst, hvorledes han har tænkt sig, man skulde have båret sig ad med efter denne anvisning at finde f. eks. den rette Marie eller Klemens kirke blandt de mange i stiftet, som vare indviede til den samme helgen, eller hvorfor man ikke også kunde søge hine sogne udenfor stiftet f. eks. i nærliggende dele af Danmark eller Tyskland.

Heldigere er forf., det skylder jeg ham så meget mere at fremhæve, som det i det hele kun er lidt i bogen, jeg kan rose, i sin påvisning af, at det kong Sven tillagte og hos Thorsen¹⁾ trykte gavebrev til Slesvig by af 1155 er konciperet af den bekendte samler til byens historie Ulrik Petersen, hvis kladde endnu findes i gehejmearkivet blandt hans collectanea (Vol. VI), om jeg end må mene, at dette, som ingen betydning har for den slesvigske stadsrets historie, kunde have været gjort på mindre plads end de 15 sider (s. 1—15), forf. anvender derpå. Ligeledes har han ret i, at det brev, dateret Gottorp 10. novbr. 1256 (MCC qvinqvagesimo sexto)²⁾, hvorved hertug Valdemar giver Slesvig by blandt andet ret til at vælge sin byfoged, ikke kan skrive sig fra hint år, da vi andetsteds fra vide, at denne ret i det 13. årh. var i kongens eller hertugens hænder. Hertil kommer, hvad forf. dog ikke har bemærket, at brevet er dateret Gottorp, men at dette slot først kom i hertugernes eje gennem et mageskifte³⁾ mellem hertug Erik, der tiltrådte regeringen 1259, og biskop Nils, som døde 1265. Denne datering gør det også umuligt, således som forf. vil (s. 19), at henføre brevet til 1356. 1340 havde nemlig hertug Valdemar givet Gottorp slot, som nu blev residens for de holstenske grever, medens hertugerne bode på Sönderborg slot, i pant til grev Gert, og han fik ikke mere slottet i sin besiddelse; det

¹⁾ a. s. 21 og hos forf. blandt vedhængene.

²⁾ Første gang trykt fuldstændig af forf. blandt vedhængene efter en afskrift i Ulrik Petersens samlinger.

³⁾ Reg. Dan. 1181, misforstået af Lorenzen: Hist. top. meddel. om Gottorp slot, 1875, se s. 7, 28, 40.

blev hos holstenerne, indtil det ved arv gik over i Kristian I's hænder. Brevet kan altså hverken tillægges Valdemar III, død 1257, eller Valdemar V, død 1364, for så vidt tiden 1340—64 angår. Da årstallets tiere og éner i afskriften, original kendes ikke, ere skrevne med bogstaver, bliver en rettelse heri vanskelig; da tilmed brevet kun kendes fra Ulrik Petersens samlinger, og denne alt én gang er grebet i fabrikation af historiske aktstykker, synes formodningen om, at det kunde være uægte, at have en del for sig, uden at jeg dog her vil søge noget endeligt resultat.

Af hele min i det foregående givne værdsættelse af den foreliggende bog vil det være fremgåt, at den i overmåde mange henseender lader noget tilbage at ønske. Jeg skal til slutning yderligere støtte dette resultat gennem bemærkninger knyttede til enkeltheder i forf.s undersøgelser, som jeg tager fra steder rundt om i hele bogen, i det jeg kun fremhæver, at jeg kunde have gjort min liste adskilligt større.

Side 30. „Nicht aufgenommen in F ist endlich S 78. „Es ist das um so auffallender, da sich S 77 und F 86 „durchaus entsprechen. Es erklärt sich durch den umstand, „dass S 78 auf besonderer quelle beruht.“

Skal denne forklaring have nogen mening, må den betyde, at S § 78 bevislig har en kilde, der først kan være benyttet til S, efter at F havde øst af denne. Side 50 mener forf. imidlertid (hvad der iøvrigt er urigtigt eller dog aldeles ubevist s. ovfr. s. 202), at kilden til S § 78 er en forordning af Valdemar II. Da han nu mener, at udarbejdelsen af grundlaget for F er skét i avgust 1284 (s. 29 nederst), og at S i sin helhed er blevet til 1253—57, vil man se, at der ingen sammenhæng er i hans bevisførelse.

Side 31. Forf. vil udskille det sidste punktum¹⁾ af S § 57 som selvstændig §. Her er „bisläng gedankenlos interpretirt „worden“, og „es wird des blossen hinweises bedürfen, dass hier

¹⁾ Det lyder: Quicquid vero in villa derelictum fuerit de rebus, vel quod majus est delictum, super homicidis vel waaltech, debent sex veredici in propria villa diffinire.

„von ganz verschiedenen dingen die rede ist“. Medens altså § i begyndelsen taler om den bådsmand, som forlader sit skib i havnen eller ikke indfinder sig, når skibet vil sejle for medbør, skulde slutningen indeholde en almindelig regel om anvendelsen af sandemænd i Slesvig by. Der er dog ingen grund til at forlade Paulsens¹⁾ forståelse, hvor efter § 54 taler om søfolks forseelser ombord, in via, medens § 57 giver regel om dem, der begås in villa, og bestemmer, at hvad enten de ere små eller store, skulle sandemænd sværge om dem. Forf. forklarer ikke, hvorledes han under sin forudsætning vil få mening i ordene „de rebus“. På den følgende side siger han rigtignok: „Ersteres beaufsichtigten (!) in Schleswig (S 57 b) die sandmänner“, og dermed må være sigtet til det et par linjer før nævnte „erbloses gut“, men mon forf. virkelig skulde tro, at sandemændene vare administrative embedsmænd, og med hine ord ville oversætte: quicquid derelictum fuerit de rebus (ø: hvad der forsømmes heraf, nemlig af søfolkenes pligter)? Herhos forklarer han ikke, hvorledes han vil forene med sin forståelse af § 57, hvorefter den giver sandemænd en almindelig jurisdiktion i drabssager, sin udtalelse s. 36 om, at Valdemar IV først 1291 „führt die gerichtbarkeit der veredici ein“ (herom står der nu forøvrigt intet i brevet af 1291), eller S § 3, hvorefter manddrabssager synes at være blevne afgjorte ved medéd.

Side 33 har forf. opdaget, at „die befreiung vom duell, lum, theloneum, candens ferrum, naufragium war der inbegriff „des jus Gutorum“, og han citerer som sin hjemmel et brev af 1225²⁾. Dette viser kun, at indbyggerne i Riga af sin biskop havde fåt „in genere jus Gutorum et specialiter libertatem a duello o. s. v. dubitabatur autem inter eos, qvod esset jus Gutorum“, og borgerne påstode „civibus licere judicem civitatis constituere, eo qvod habere jus Gutorum“. Forf. opfattelse af den Gullandske lovgivnings „inbegriff“ og ejendommelighed udmærker sig just ikke ved nøjagtighed.

Side 35 og 53 har forf. endvidere opdaget „ein beson-
„derer liber legalis de naufragio, a rege Waldemaro editus“ og

¹⁾ Sml skr. 2, 218.

²⁾ Hans. urkbch. 1, 61.

anfører som sin hjemmel forord. 20. marts 1282. Det burde nu i og for sig have vakt betænkelighed hos forf., at kong Valdemar skulde have givet en særlig lovbog om skibbrud, men dernæst taler forord. heller ikke om nogen sådan. Der står: *leges in libro legali de naufragio* eller oversat: lovbestemmelserne om skibbrud i lovbogen, nemlig Jyske lov 3, 61—63.

Side 41. „Diese bestimmungen aber (nemlig de, som indeholdes i J. lov 3, 22), durch welche die höhere bestrafung des „qualificirten todtschlags eingeführt ward, beruhen nach Andreas „Suneson 61 auf einer verordnung des königs Valdemar.“ Denne forordning bestemmer dog kun, at manddrab, begået medens kongen opholder sig i stiftet, er ubodemål, og den skal være kilde til J. l. 3, 22, der opregner en række tilfælde, hvor der, hvis sagen ikke af en eller anden grund er ubodemål, skal bødes 40 mk. foruden almindelig mandebød! Dernæst er det en ældgammel regel i nordisk ret, at visse drab ere kvalificerede eller såkaldte ubodemål, og den højere straf for den slags drab er altså ikke indført af kong Valdemar. — Side 32 hedder det: „F kennt den qualificirten todtschlag . . . S nur „den einfachen mit 3 mark busse“, s. 45 derimod siger forf. „in „S 27 ist der fall berührt: si est causa de manhælegth“, og dertil „ist die quelle J. l. 3, 22, 27, 28“. Dette sidste er nu aldeles urigtigt, men hvad skal man nu tro? Kender S ubodemål (§ 21 taler om den, som *pro aliquo crimine fuerit fugitivus vel proscriptus*) eller ikke, eller skulde forf. måske ikke vide, at *causa de manhælgth* her må betyde ubodemålssag¹⁾? Dette sidste er måske rimeligst, ti s. 41—2 siger han fremdeles: „Der qualificirte todtschlag und seine höhere busse aber kommt „in Schleswig aus dem grunde (!) nicht zur anwendung, weil „es in der stadt an der nothwendigen voraussetzung, dem be- „sonderen byfreth, fehlte“. Grunden til denne sidste påstand synes at være den, at stadsretten ikke har angivet byfredens grænser, som om ikke adskillige af vore andre stadsretter²⁾

¹⁾ Paulsen Sml. skr. 2, 223, Larsen Sml. skr. 1, 1, 103, Rosenvinge i Nyt jur. arkiv 22, 29.

²⁾ Stemann a. s. 104.

ligeledes havde undladt at angive grænserne for den byfred, de skulde gælde for.

Side 42 tror forf., at *capitalis portio* betyder „erbgut“, s. 44 gengiver han udtrykket med „ihr erbe“. Om betydningen af ordet „hovedlod“ kunde han have fundet oplysning f. eks. i Schlyters glossarium til skånske lov.

Side 45. „In S 1 ist das crimen læsæ majestatis erwähnt, „ohne dass es im stadtrecht seine definition und sein strafmass „findet; es wird damit also unzweideutig auf ein anderes geltendes „gesetz und recht und seine einzelausführungen verwiesen.“ S § 21 bestemmer, at en borger i Slesvig kun kan forbryde sin faste ejendom, når han gör sig skyldig i ubodemål eller landsforræderi. „In schlagendster parallele hebt A. Suneson gleichfalls die ausnahme des stadtrechts, § 62, hervor“, siger forf. s. 56. „Die „übereinstimmung weist entschieden auf eine einzelne verordnung über diesen einzelfall hin.“ Havde forf. haft en lidt videre horizon, vilde det slående i denne overensstemmelse helt have forsvundet for ham. De anførte regler ere almindelig nordisk ret¹⁾, og deres oprindelse falder altså i tid langt forud for Valdemar II's tidsalder.

Side 52 omtales Valdemar II's udaterede forordning om jærnbjyds afskaffelse, der haves i en dansk tekst. Forf. nævner, at Schlyter har meddelt en latinsk, „und dieser ist das original“. Han kan formodenlig ikke læse svensk, ti han aner ikke, at Schlyter i indledningen til sin udgave²⁾ har vist, at den latinske tekst er en oversættelse af den danske.

Side 53 citerer forf. § 9 af den latinske oversættelse af skånske kirkeret, som Ancher har meddelt i 2. bind af lovhistorien, og hvori det formentlig hedder, at jærnbjyds afskaffelse skete 1241 „Roskildis in colloquio“. „Die beziehungen „dieser stelle zu Waldemars verordnung (nemlig om jærnbjyds afskaffelse) zumal zu ihrem lateinischen text sind in die augen

¹⁾ Wilda: Strafrecht der germanen 288—92, Amira: Das alt-norweg. vollstreckungsverf. s. 108, Hertzberg: Grundtrækkene i den ældste norske proces s. 225.

²⁾ Skånelagen s. CXXVII.

„springend“, udbryder vor forf. og antyder allerede en omvæltning i dateringen af jyske lov og andre lovbestemmelser. Det anførte er „ein zeugniss, das die allerschwersten bedenken „erregt“, han anser det alt for bevist, at jyske lov kun er en oversættelse af „ein landrecht in lateinischer sprache“. Når det i fortalen til J. lov hedder, at den her er „skriwæn å danskæ“, er dette kun en anden udtryksmåde for, at den er oversat fra latin (!). Uheldigvis har nu allerede Schlyter oplyst¹⁾, at hin ytring i den skånske kirkerets latinske oversættelse ikke er andet end en glosse, der er indkommet på uret sted og hører hjemme ved § 4, og før ham har endog Ancher bemærket sagens rette sammenhæng og udtalt sig derom i sin fortale til lovhistoriens 2. bind.

Side 37, 55, 62 og 81 tror forf., at licet i S § 1 kan betyde „mit der ausnahme“, altså lige det modsatte af, hvad ordet ellers betyder; §'s rette betydning er alt udviklet af Kofod Ancher: Jur. skr. 2, 644.

Side 95 omtaler forf. et for ham „räthselhaftes worthel“ uden at vide, at dette ords gåder ere løste af A. D. Jörgensen i årbog. f. nord. oldk. 1876, 56. Samme sted s. 60—63 kunde han have fundet yderligere bidrag til forståelsen af udtrykkene „lagkøb“, „summum convivium“, og hvad dermed står i forbindelse, som han fortolker på en måde, hvis uholdbarhed jeg ikke her skal komme ind på.

Side 98 nævner forf. „der sogenannte Suen Aggesen“ (!), uden at man dog får at vide hans mening med denne besynderlige omtale af den for alle andre så bekendte historieskriver Sven Ågesen.

Side 112. Stadsretten henviser i en del §§ til privilegier givne af kong Sven. Forf. vil forklare oprindelsen til denne „Suenlegende“ og påstår da, at den handlende del af befolkningen i Slesvig ligesom senere Hansestædernes „pebersvende“ var ugift, og spørger så: „Ist es da ganz zufällig, dass auch „das Schleswiger stadtrecht von einem könig Suen gegeben sein „will, das junggesellenrecht vom könig junggesell?“ Sligt

¹⁾ a. s. CXVII.

kan virkelig af en professor ved Kiels universitet anføres i en bog, der skal bringe en videnskabelig undersøgelse!

Til alt det anførte kommer endnu, at forf. vist ikke forstår gammel dansk, skönt han vil skrive om dansk retshistorie. Under anden forudsætning er det vanskeligt at forstå, at de fleste af hans citater i det gamle sprog vrimle af trykfejl og det ofte fejl, som man vanskelig vilde overse med ét for de gamle ordformer blot nogenlunde skærpet øje¹⁾. Forf. benytter også nødvendig andre af vore retskilder end dem, som ere skrevne på latin eller oversatte på dette sprog eller plattysk. Dernæst falder det ham aldrig ind at søge forklaring på et eller andet spørgsmål gennem jævnføring med de andre nordiske landes love og samfundsforhold, skönt der dog er tale om en stadsret, alle retshistorikere hidtil have været enige om at henlægge til tiden før den store tyske indflydelse på de danske forhold. Har han brug for paralleler, hentes de altid fra Nordtyskland, skönt den tyske kultur dér i det 12. og 13. årh., hvorom det her drejer sig, var forholdsvis ny, idet den oprindelige slaviske befolkning først for nylig havde måttet rømme pladsen for de fremtrængende tyskere, medens den nordiske udvikling i Slesvig (Hedeby) var mange århundreder gammel. Denne svaghed i forf.s arbejde kan så meget mindre tilgives ham, som én af hans egne landsmænd, den bekendte norsk-islandske retshistoriker og filolog, professor K. Maurer, nu i over en menneskealder i talrige arbejder har lagt de tyske retshistorikere på hjærte den overordenlige betydning, studiet af alle de nordiske retskilder har for behandlingen endog af den tyske retshistorie²⁾.

¹⁾ S. 44 l. 5 f. n. fæller han at logum (læs faller, et helt andet ord): s. 47 l. 18 a sik sagt (l. a sik, det andet er meningsløst), l. 30 ar (l. ær); s. 49 l. 19—21 tækæ (l. takæ) yvar (l. yvær) hærtogdom (l. hærtoghdom) it (l. i); s. 50 l. 9 f. n. som (l. sum (svm)); l. 8 vlfhwalf (l. vlfhwælp); s. 58 l. 7 og 59 l. 9 er ældiarn (ildjærn eller stål) blevet til ældrian; s. 57 l. 6 f. n. that (l. thæt) s. 71: l. 2 f. n. en tho (l. en tha); s. 73 l. 26 dothæ (l. døthæ); s. 90 l. 1 f. n. er efter gildbrodær udeladt „forköp“, o. s. v. S. 45 tror forf., at „hefnæ“ betyder „die rache“.

²⁾ Dette har alt Kofod Ancher med sit skarpe og geniale blik sét. Midt i forrige århundrede gjorde han opmærksom på „de gamle

Når jeg nu endelig i få ord skal udtale min dom om dr. Hasses bog, kan den kun blive, at om forf. end en enkelt gang kan komme med en brugbar bemærkning, som man ingenlunde bør stole på uden selv at gå kilderne efter, har han dog i det hele lagt for dagen en skødesløshed og unøjagtighed i benyttelsen af sine kilder, en mangel på kritisk omtanke og historisk blik, samt en ukendskab til de elementæreste sætninger i den danske og nordiske retshistorie, der står, for at nytte et af ham selv såvel i positiv som i superlativ anvendt yndlingsudtryk, „im schneidendsten gegensatz“ til den flothed, hvormed han optræder og omtaler sine forgængere. Særlig skal jeg i anledning af, at forf. s. 67 siger: „vergl. zum folgenden Steenstrup, der A. D. Jörgensens phantasien hinreichend widerlegt“, tilbagevise dette især i dr. Hasses mund aldeles uberettigede udfald mod en dansk historiker, hos hvem han kunde gå i skole for at lære mådehold i hypoteser og besindig og grundig kritik.

V. A. Secher.

nordiske især vore gamle danske loves store nytte i at forklare leges germanicas medii ævi“. Kbh. selsk. skr. 6 bd. 1754 s. 77—78.
